

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Гойдало Ірини Василівни
«Погляди про державу і право Михайла Грушевського», що подана на
захист до спеціалізованої вченої ради Д. 35.052.19 у Національному
університеті «Львівська політехніка» на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01. – теорія та історія
держави і права; історія політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційної роботи Гойдало Ірини Василівни зумовлена необхідністю дослідження досвіду державотворення та правотворення, наукової політики – правової спадщини українських інтелектуалів, які закладали теоретичне підґрунтя української державності наприкінці XIX – початку XX ст., задля побудови незалежної, демократичної, правової, соціальної Української держави, яка орієнтована на інтеграцію у Європейське співтовариство.

Вагоме місце серед них займає М. Грушевський – відомий громадсько-політичний, державний і науковий діяч, дослідник історії та культури українського народу, борець за незалежність та державність українського народу. Його роль у становленні української державності безумовно є значною, оскільки політико-правові погляди М. Грушевського були основою ідеології та діяльності Центральної Ради, а також визначали напрями українського революційного руху.

На сьогодні залишаються невисвітленими багато питань щодо наукової, педагогічної, просвітницької, громадської та політичної діяльності М. Грушевського, зокрема й його поглядів про державу і право, що свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження Гойдало І.В. «Погляди про державу і право Михайла Грушевського».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Гойдало І.В. виконане відповідно до

Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр. Національної академії правових наук України, а також тематики наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433) та «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0113U007492).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається вдалим поєднанням структури і змісту роботи. Текст дисертації складається зі вступу, трьох розділів, які містять у собі сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Вибудована автором структура роботи дозволила йому всебічно дослідити предмет дисертаційної роботи – погляди М. Грушевського про державу і право, а поставлені завдання сприяли досягненню мети дослідження – об'єктивно і всебічно опрацювати політико-праву спадщину М. Грушевського, його погляди про державу і право, виявити науково-практичну значущість його доробку для подальшого розвитку вітчизняної юридичної науки, зокрема науки історії вчень про державу та право і практики державного будівництва.

Наукові положення, що містяться у дисертації ґрунтуються на комплексному використанні філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів. У роботі застосовано діалектичний, логічний, історичний, історико-порівняльний, порівняльно-правовий, системно-структурний, функціональний методи.

Вірогідність та наукова обґрунтованість, отриманих автором, результатів та висновків забезпечується використанням значної кількості використаних джерел – понад 230 наукових праць вітчизняних і зарубіжних істориків, дослідників діяльності М. Грушевського, дані Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України та

Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, а також твори самого мислителя та мемуарні спогади, які залишили про вченого його сучасники.

Найбільш значні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі Гойдало І.В., достатньо обґрунтовані у тексті роботи, та відображені у авторефераті дисертації. Текст вступної частини автореферату дисертації відповідає тексту вступної частини дисертаційної роботи. Автореферат і дисертація написані літературною українською мовою, виклад матеріалу здійснюється логічно, послідовно, аргументовано, грамотно.

Обґрунтованість отриманих автором наукових висновків ґрунтується на достатньо переконливій аргументації та висновках щодо поглядів про державу і право Михайла Грушевського, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи. Текст дисертаційного дослідження характеризується цілісністю і завершеністю.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна положень дисертації полягає в тому, що дисертація є монографічною науковою працею, в якій вперше, крізь призму сучасної історико-правової методології, досліджено погляди М. Грушевського про державу і право з позицій науки історії політичних та правових учень.

Дисертаційне дослідження Гойдало І.В. відзначається належним рівнем наукової новизни, кожен з розділів дисертації містить такі положення. Досліджуючи історіографію проблеми та ступінь її розробки, дисертантка обґрунтовано стверджує, що постать М. Грушевського в українській революції 1917–1921 рр. – найбільш досліджена наукова проблема, якій присвячено чималий масив монографій і статей. Кожен дослідник, котрий подає історико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради, відзначає особливу роль і місце в революційних подіях М. Грушевського. Водночас, попри це, спостерігається недостатність

політичної характеристики та визначення державно-правової орієнтації головних суб'єктів українського руху, зокрема політичних партій (с. 35 дисертації).

Характеризуючи джерельну базу дослідження, автор справедливо дійшов висновку, що попри складність опрацювання наукової спадщини М. Грушевського поступово виокремлюються конкретні етапи виникнення, становлення та змін системи державно-правових переконань ученого. Причому поява чіткої періодизації еволюції поглядів М. Грушевського про державу і право дає змогу простежити визначені закономірності й суперечності їх формування та зміни (с. 48 дисертації).

Автором слушно зазначено, що М. Грушевський наголошував, що до активізації національно-визвольного руху міг би призвести лише внутрішньоукраїнський фактор, який передбачав ретельний аналіз теоретичних основ (які базуються на виробленні системи ідеологічних мотивацій) та поєднання його з практичним виміром (що виявилось в інституціоналізації українських політичних партій на початку ХХ ст.) історичного досвіду (с. 61 дисертації).

Дисертант вірно вказує, що державно-правові погляди М. Грушевського стали основою внутрішньополітичного курсу Центральної Ради, визначили тональність основного масиву виданих нею документів, розкривали смислове наповнення конкретних політико-правових дій провідників українського революційного руху (с. 110 дисертації).

Цілком обґрунтовано автор дійшов висновку, що державно-правові погляди М. Грушевського лежали в основі ідеології та діяльності Центральної Ради, визначали та спрямовували реальні процеси розвитку українського революційного, визвольного руху. Політичний курс ЦР реалізовував традиційний федералістичний напрям вітчизняної суспільно-політичної, правової думки кінця ХІХ – початку ХХ ст., підготувавши підстави та форму української державності в контексті утворення

майбутньої демократичної федеративної Росії. Політико-правові погляди М. Грушевського в цей революційний, складний час були не лише певною інтелектуальною конструкцією, а й отримали реальну змогу розвиватися та наповнюватися новими сенсами в процесі практичної державотворчої діяльності Центральної Ради, тобто втілюватися в життя, аж до проголошення Четвертим універсалом суверенної Української держави в умовах російської агресії (с. 124 дисертації).

Слушною є теза автора, що якісно новим твердженням М. Грушевського стала ідея внутрішньої федералізації України в її етнічних межах. Такий погляд відображав народницьке розуміння ученим історичного розвитку українських земель, у якому домінантне місце належало ідеї соборності (с. 132).

Заслуговує на увагу думка автора, що особливу увагу М. Грушевський у певний період приділяв питанню майбутнього розмежування компетенцій Української автономної республіки і загальноросійського центру. Розглядаючи основні елементи побудови держави та забезпечення її існування, які виокремлював політик, можемо вказати, передусім, державний устрій, який мав базуватись на засадах самоврядування, коли адміністрації надавалися б повноваження лише щодо загального контролю, координації й заповнення конкретних прогалін, які можуть виявлятися в діяльності органів самоврядування (с. 150 дисертації).

Цілком обґрунтованою є теза дисертанта, що українська державницька перспектива в розумінні М. Грушевського ґрунтувалася на поєднанні концепцій федералізму та соборності. Причому концепція соборності фактично заклала теоретичні підстави самостійності держави (с. 172 дисертації).

Наукове та практичне значення роботи. Дослідження поглядів про державу і право Михайла Грушевського на історико-правовому рівні складає значний науковий та практичний інтерес. Дисертація є

монографічною науковою працею, в якій вперше крізь призму сучасної історико-правової методології досліджено погляди М. Грушевського про державу і право з позицій науки історії політичних та правових учень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані ґрунтовні положення та висновки викликають значний науково-теоретичний та практичний інтерес, вони, збагатили вітчизняну науку історії вчень про державу і право щодо становлення та розвитку державно-правових ідей М. Грушевського. Результати та висновки дисертаційної праці можуть бути використані у: правотворчій сфері – окремі положення дисертації можуть бути застосовані під час розробки нормативно-правових актів, що регулюють питання суспільного і державного життя, зокрема державного устрою в Україні; науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень у галузі історії політичних і правових учень, історії української політичної і правової думки; навчальному процесі – для підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичної літератури, а також у процесі викладання таких важливих навчальних дисциплін, як «Історія вчень про державу і право», «Історія української політичної і правової думки», «Історія держави і права України», «Теорія держави і права», «Філософія права», «Історія України» тощо.

Повнота викладення матеріалів в публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані у дисертації Гойдало І.В., з достатньою повнотою викладені в авторефераті та десяти публікаціях дисертантки, п'ять з яких містяться у фахових виданнях, (в тому числі у закордонних виданнях).

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Гойдало І.В., слід звернути увагу на певні недоліки та зауваження, які стосуються цієї наукової роботи.

1. Незважаючи на всебічне опрацювання політико-правової спадщини М. Грушевського, його погляди про державу і право, виявлення науково-практичної значущості його доробку для подальшого розвитку вітчизняної юридичної науки, зокрема науки історії вчень про державу та право, на наш погляд, автором не достатньою мірою обґрунтовано вплив поглядів Михайла Грушевського про державу і право на реалії українського сьогодення, тому під час публічного захисту бажано обґрунтувати позицію дисертанта щодо цього питання.

2. Досліджуючи наукову політико-правову спадщину М. Грушевського, Гойдало І.В. сконцентрувала основну увагу у дослідженні на його погляди щодо державотворення, моделі будівництва модерної, новітньої Української держави, що відволікло дисертантку від аналізу актуальних питань правотворчої діяльності цього діяча.

3. Попри використання значної кількості джерел – понад 230 наукових праць вітчизняних і зарубіжних істориків, дослідників діяльності М. Грушевського, даних державних архівів, а також творів самого мислителя та мемуарних спогадів його сучасників, слід звернути увагу на те, що автором здійснено акцент на використання загальних історичних джерел, а в дослідженні такого роду, слід було зосередити увагу на історико-правових джерелах.

Однак, зазначені пропозиції і зауваження у своїй більшості носять дискусійний та рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, суттєво не впливають і не знижують достатньо високий науковий рівень дисертаційного дослідження.

Зазначене дає підстави дійти висновку про те, що дисертація Гойдало Ірини Василівни «Погляди про державу і право Михайла Грушевського», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, є завершеною науковою працею, яка має

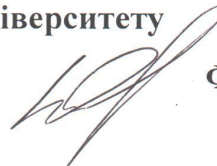
важливе значення для історико-правової науки. Вказана робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, за умови успішного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доцент кафедри теорії держави і права

Львівського торговельно-економічного університету

кандидат юридичних наук, доцент

Фігель Ю.О.

